Թիւ 9.

ԴԻՏԱԿ

ԲԻԶԱՆԴԵԱՆ

՝Ի ԽՆԴՐՈՅ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԱՐՀԱՐՈՒՆԵԱՑ

1876.

Յ. 9. 10. ՓԵՏՐՎԱՐ:

ՄՈՍԿՈՎՏԱՆ

Փէթըրսպուրկ • 2 Յունվարի:

Կայսերազուն Աննա Մեծ-Դքսուհին պսակը՝ Արքայազուն Օռանժի Իշխանին հետ՝ հրատարակվեցաւ պալատին մէջ. ամենն ալ շնորհաւորութի՛ւն ցուցին: Կրսեն որ հարսնիքը յունվարի վերջը, կամ փետրվարի սկիզբը կըլլայ:

Կայսերազուն Օլէնպուռկի Մեծ-Դքսուհին հարսնիքը՝ Արքայազուն Վիռթեմպէռկի Իշխանին հետ՝ պիտի ըլլայ յունվարի 20ին: (Կպ. Ջէյեէրէ:)

ԻՆԿԻԼԹԷՐԱ

Լընտոն • 15 Յունվարի:

Ա՛իօլանի ու Լուիզի Աւսդրիայի Արշիդքսերը այցելութի՛ւն մը կ՚ընեն դուքսերը, ասոր վերակեցուն աղաչեց դործատունը. ասոր վերակեցուն աղաչեց ա՛ս Արշիդուքսերը, որ շարժեն մեքենանեռուն մէկը. շարժելուն պէս, մէկէն ՚ի մէկ տպվեցաւ աղաւոր ու մեծ միտալիոն մէկ կողմը կար պատկերքը Ֆրանչիսկոս Կայսեր՝ նըմանման. մէկ ալ կողմը՝ յիշատակ մը ա՛ս յելութիւնը, որ ըրին Արշիդուքսերը:

ՖՐԱՆՍԱ

Փարէզ • 22 Յունվարի:

Պուուսէլլէսի Օրագրութիւն մը գրեց որ՝ Սուէ Մառէշալը Ֆռանսայէն ելած է 27 միլիոնով: Երկուքն ալ սուտ է. դեռ Ֆըռանսա է ինքը, ոչ ալ անկատար ստակ ունի քովը:

ՓԻԷՄՕՆԹԷ

Ճէնովա • 31 Յունվարի:

Լայիօլիէն ու Հռոմայէն եկած եւոքի ճըղթութերէն իմացանք, որ Նօյայի քիրքը ընկած փոխադրական հիվանդութիւնը՝ ժանտամահ է եղեր: Կառավարութիւնը՝ ամեն զգուշութ ըրաւ՝ որ դրսերն ալ չի տարածվի ա՛ս պատիժ պատուհասը: (Կպ. Ճէնովայէ:)

ՆԷՄՑԷՍՏԱՆ

Ֆռանֆֆօռթ • 20 Յունվարի:

Ֆռանքֆօռթի մէջ հիմակու հիմա 56 դեսպան կան, ու ուրիշ զանազան տէրութիւնց պաշտօնեաներ, մեծ ժողովքին համար՝ որ պիտի ընեն քօղոր Նէմցէստանի բաներուն վրայօք: (Կպ. Ջէյեէրէ:)

ԱՇ.

ԱՀԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ

Ո՞ւմէ՞ն են Ամերիկայի պանդան ազգերը, համառօտած ինչիւէիկ հէղինակէ մը հետեւեալ։

Ամերիգան՝ արդեօք յայտնի՛ էր հին աւետի մարդիկներուն. ասոնց հարցմունքս շատ քննելէս ետքս, ինձի՛ համ դեռ չկրցաւ որոշուիլ։ Պղատոնի մէջ կը կարդանք որ՝ Եգիպտոսի քուրմերը լուսած ըլլան Սողոն իմաստասիրին, թէ մեծ կղզի մը կայ եղեր Ատլանդիէ անուանուած՝ քանի մը օրուան ճամբա հեռու Ճիպրալթէռայի նեղուցէն, Լիբիայէն ու Ասիոյ կէսէն շատ մեծ, երկրաշարժով մը գետինը անցած ու անհետացած եղած։ Դիոդորոս Սիկիլեացին ալ կը զուրցէ մեծ կղզիի մը վրա, որուն ծովեզերքը՝ փոթորիկով մը քշուած ըլլան քանի մը Փիւնիկեցիներ. ասոնք կաւելցնէ որ՝ Կարթագինեցիները՝ ճանչնալ կուղէին ասկղզիս, որ իրենք միայն հետը առեւտուր ընեն։ Ա՛ս աւանդութիւնները՝ ինչպէս կուգէ՛ նէ՝ թող ըլլայ, երկուքն ալ կերեւնայ որ՝ կրցցնեն կամ Գանարիան կղզիները, կամ Իւլանտան, և կամ Ինկլիզէռան։

Կըսէ Ինկլիզ Հէղինակը, իմ դիտաւորութիւնս ա՛ս չէ որ՝ նորոգեմ ասոնց կարծիքներս, հապա ա՛ս միայն կուզեմ քննել, ինչ կերպով Ամերիգայի մէջ մարդիկը բնակեր են։ Իրեք կերպով կրնայ ըլլալ, հարկաւորապէս ասոնց մէկը միայն ճշմարիտ է։ Կամ Ամերիգացիները՝ բուն տեղացիները եղած են՝ հո՛ն ծնած են, կամ մեր աշխարքիս ուրիշ կողմերէն՝ հո՛ն անցած են, կամ մենք Ամերիգային հոս եկած ենք։ Ի՛նչ առջինն է, ո՛չ ալ երրորդը, երկուքն ալ դէմ են Ճննդոց Գիրքի պատմածին։ Որեմն մեր աշխարքէն հո՛ն անցած են։ Բայց թէ ո՛ր կողմէն, ասանկ կրնանք մակաբերել։

Առաջ պէտք է քննել լեզուները, բնութիւնները, կրօնները, սովորութիւնները, արտաքինութիւնները աշխարքիս բոլոր ազգերուն, ու եւքը լեզուները մանաւանդ Ամերիկէի և բնմտեան ծովեզերեայ բնակիչներուն, բաղդատել լեզուներուն հետ հարաւային Ամերիգայի ծովեզերեայ բնակիչներուն։ Ա՛ս կերպովս ճանչնալ Ամերիգայի բնակիչները՝ բուն ուսկից ըլլալը, հէմ դժար է, հէմ ալ ապահով չէ։

Ուրիշ եղանակ մալ կայ՝ որ անխտիր դժար չէ, հէմ յարմար ալ է՝ լոյս մը առնել, տեղեկանալ Ամերիգացոց ուսկից ըլլալը. այ՛ն քաղդատել Ամերիգացոց բարքը, սովորութիւնը, ու իրենց ապրելու եղանակը, ուրիշ ազգերուն հետ զանազան դարերու մէջ։

Իրաւ որ՝ կրնայ ըլլալ մէկ պատահական նմանութիւն մը, բայց երբոր ասոնց նմանութիւնները շատ մեծ է, խաթէ խաթէ, զանազան բաներու մէջ, ասիկա՝ շատ մեծ պատճառ մնէ որ՝ մի և նոյն ակիզբ ըլլայ երկուքներուն, քան թէ դիպուածը մը, կամ ուրիշ հետեւողութիւն մը։

Հոս վեր՝ի վերոյ քանի մը դիտողութիւնները ընենք հետաքրքրական նմանութեանց վրա, որ կը գտնուին զանազան սովորութիւններու մէջ հին աւետի ժողովուրդներուն, ու Ամերիգացիներուն։

Աբրահամ եղնաէ յաջորդութիւնէ իշխանութիւնը։

Գալիլեացւոյն թագուհիէ մէջ, ու Մալապարի Տերութիւններուն, Ծագաւոր հօրը՝ չի յաջորդեր իր որդին, հապա իր քրոջ որդին։ Իշխանները՝ որ ժողովրդեան մէջէն կնիկ կառնեն, Իշխանի պատիւը՝ չեն անցներ իրենց որդուցը։ Ասոր դէմ որդիքը Իշխանութիւններուն որ Զռամիներուն հետ կարդըլված են, կը ձեւացնեն թագաւորական աղգատոհմը. ասոնց անդրանիկ որդին կը յաջորդէ կընատի թագաւորական աթոռը։ Ա՛ս կերպս կրտեսնենք Աբրիկէ՝ ան ազգերուն մէջ, որ Սէնեկալի ու Ռիօվոլթայի մէջ կրբնակին։

Հաւնէի, կամ Սբ Տոմինիկոս ըսված Ամերիգայի կղզիին մէջ, Իշխանի պատիւը՝ ժառանգութեամբ կանցնէր. բայց Իշխանը թէ որ առանց մանչ զաւակի մեռնէր, կը յաջորդէր իրեն՝ իր քրոջ որդւոյն մէկը, չէ թէ եղբօր որդին։

Ասանկ ալ Իւօքացւոց դէլհաւորը մեռնելուն պէս, յաջորդուելը կանցնի՝ իր մօրքրոջը որդւոց վրայ։

Ա՛ս օրէնքս, կամ սովորութիւնս՝ հաստարակ է Ուռօնիներուն, Նաչէսիներուն, Մխիթարիէի վայրենի մարդիկներուն. կըսեն որ՝ Գլխաւորին քրոջ որդիքը կրնան աւելի ապահովութեամբ սեպուիլ ինչպէս իրեն արիւնակիցներ, քան թէ իր կարծուված որդիքները։

Մէռելոց թաղում։

Հին ու նոր ստորագրութեամբ՝ զանազան ժողովուրդներու սովորութիւններուն, կըկարդանք՝ որ Իշխաններու ու Գլխաւորներու մեռած մարմիններուն հետ կըթաղեն ողջ ողջ իրենց կընկտիքը, ու իրենց ծառաները։ Հերոդոտոս հին պատմիչը՝ խօսելով Պօնտոսի թեհենի քովը եղած Սկիւթացոց վրա, կըսէ որ՝ իր հարձերուն օթալըխներուն մէկը, իր տակառապետը գինի փղոչը, իր խոհակերը աշճին, երկու ծառաները, ասանկ ալ իր ձիերը, իր ոսկեկ գաւաթները՝ բոլորը մէկ տեղ հետը կըթաղեն։

Ասանկ

Ասանկ ալ Լու յանս պատմիչը կըգրէ : Հին Հռովմայեցիները՝ գերիները կըսպրեին՝ մեծերու ննջասեղաններուն , կըբռնադատէին զիրենք , որ իրարու հետ սրով կըռնուտին , ինչ-վան որ ամենքը մեռնին : Յուլիոս Կայսեր պատմութենէն գիտենք որ՝ Սըտուռնօցինեը՝ իրենք զիրենք կամաւ զոհ կըսեպին՝ իրենց պաշտպաններուն մահվան առեն : Ուրիշ տեղ մալ ասկից կըյիշէ որ՝ դադրած էր ե-րեսու սովորութիւնը՝ մեծի մը մահվանը առեն : Հին Տանիմարքացիները՝ կընկոլքը կերէին իրենց երիկներու մեռելին հետ: Տալին Պատմիչն ալ՝ ասանկ կըհաստատէ հին Ըվէտներուն վրա:... Ամենքն ալ գիտեն որ մեր առենն ալ՝ շատ անգամ կըհանդիպի որ՝ Հինտուստանցի այրի կնիկը՝ կուզէ երթալ մրկիլ իր մեռած երկանը մարմնոյն հետ :

Մարկոս Փոլօ՝ կըպատմէ որ՝ Մողոլի Թագաւորներուն իշխան մը դերեզման տանելու ըլլան նէ , ով որ Ճամբուն վրա դիպվածով գտնեն , կըբռնեն կըսպաննեն , որ մեկալ աշխարքին համար՝ իրեն ծառաներ պատրաստեն : Ու իրաւ որ՝ Մողոլի Իշխաններուն ու Մեծերուն գերեզմաններուն մէջ, անոնց դին լէզը միշտ բոլորած է ուրիշ ոսկորներով . կերևնայ որ՝ անոնց ոսկորները պիտի ըլլան, որ զոհ եղան մեռելին ընկերելու համար : Եադուեթի ըսված ազգին մէջ, որ առենով Մողոլն տակն էր , հիմա Մոսկովինն է , մեծ մարդ մը մեռնելու ըլլար նէ , իր տանը վրակեցուն ձէխիլաբէը շատ արարողութիներով ու հանդիսով կերէին՝ զատ կրակի մը վրա , ուսկից՝ իր ըսելուն կէօրե կերթար ծառայել իր Տէրոջը աշխարքէն դուրս ուրիշ երկիր մը : Հիչ տարակոյս չի կայ որ՝ ասոնք վորուեթիս ունէին Մանու ըսված անվանի Թաւեարներն ալ, ուսկից ելաւ Ջինիմաջինի հիմակվան Թագաւորական աղգաւտոհմը: Ասոր մէկ որդին ու մէկ դուստրը մեռնելով, հրամայեց որ զոհ ըլլան 20 հոգի , անկից ետև սովորութիւն եղաւ անանկ ընել պաղդիպվածներու մէջ : Տիւհալտ պատմիչը՝ ասալ կուզեցնէ , ու Քամ իր յաջորդը՝ Ճորով կրցաւ ջնջել աս բարբարոսական անգթութիւնը : Ասանկ զոհեր ունի Աֆկանեան բռնած ազգը՝ բարբարական ու յափշտակող՝ Պարսկաստանի սահմանագլուխները , ու Փիլիպպեան բնակիչները : Վերտա ու Պէնին կոչված Թէրուէրներուն մէջը , շատ հպատակներ ողջ ողջ կըսօթեն՝ կըդոցեն մեռած Թէրին գերեզմանին պատին մէջը: Ա Թագաւորութիներս Աբրիկէի ծովեզերքը կըսենան , ուր որ հին ցամաքը մեր աշխարքին՝ կըմօտիկնայ Ամերիգայի նոր աշխարքին :

Հիմայ ալ՝ Հաւթի կամ Սբ Տոմինիկոս վերը յիշած կղզիս մէջը, շատ մարդիք՝ ողջ ողջ կըթաղվին Իշխանին դերեզմանին մէջ՝ մեռնելուն պես , ու մանաւանդ քանի մալ իր կնիկներէն , որ իրենց պատիվ մը կըհամարին , ու իրարու հետ ալ կըվռվըտին աս բանիս համար :

Ընդհանրապէս Ամերիգայի կղզիներուն մէջ սովորութիւ կար՝ գերիներ զոհելու տիրոջ գերեզմանին վրա . կղզիներէն անցաւ Մէսսիքոյի ու Փերուի ցամաքը , անկից ալ տարածվեցաւ Ինկաներուն վերի յիշած Նաճէզ անուն աղգը հիւսիսային ցամաքը :

Աւոր ղարո-նախո-ին կը դնեն* եթէ Դիպոչ-ներոն մէջը :

ԿԱՂԱՔԱԳԻՏԱԿԱՆ

Կայ քիչ գիտական գրվածք մը գուրս ելաւ, որ ոսկալի Ցանկ մը անցած քառասնայ տարվոնէը : Ասոր հեղինակը՝ շատ համբերուն ցցուց հաշիվ ընել, ինչքատար միլիոն նրստաւ՝ ան ալմուկը , ինչքատար մարդ ասոր պատճառով զոհ եղան , որչափ պալատներ երեցան , որչափ ապրատամբութիներ ու ծաղկ միաբանութիներ՝ աստիս անդին եղան , մանաւանդ որ՝ որչափ օրէնքներ շինվեցան : Բոլոր գումարը՝ աս Օրէնքներուն կըհատնի 25,428, թող 8 Սահմանադրութիները , որ ասոնցմէ գուրս են : Ազգի գլխաւոր պաշտօնատուներուն ծախքը՝ նստաւ Տէրութե 1,176,404,077 Ֆռանք : Ինչվան Պօնաիատեթէին Հիւպատոսութե առեն 1136 ծաղկ միաբանութիներ եղան տէրութե դէմ: Եօթը երկմիլիոնի արժողէք՝ Ազգային ու Գուրս եղած Ֆռանսըզներուն կալվածքներ փըշացան՝ մոխիր դարձան : Վերջապէս ասոնցմէ հազարաւոր օրէնքներու՝ ծախքերու՝ ու ծաղկ միաբանութիներու պատուղը՝ ինչ եղաւ , ուրիշ բան չէ , բայց եթէ մեռան 8,526,476 Ֆռանսըզ : Խռովուեե ծառը որ տնկեցին , աս մահաբեր պտուղը տվաւ Փրուանսային . կերան , ու կերցուցին բոլոր Եւրոպային , բոլոր աշխարքիս : (Օր. Ջէյ:)

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Բարակամիտ գիտունին մէկը՝ աղէկ փորձ ըլլալով՝ բաւ աս խօսքս . Քսան տարեկան հասակին մէջ՝ կրթադաւորի կամքը , եռասնին մէջ՝ խելքը , կէ Հանճարը , քառասունին մէջ՝ Դատմունքը : Խելքը՝ աղէկ Դատմունքի հետ մէկ տեղ՝ կատարելութի մըն ասիկա՝ մանաւանդ երկնային մարքի մը , քան թէ երկրաւոր մարքի : Կատարելութի մը՝ որուն շատոնք կը բաղձան , ու քիչ մարդ ձեռք կըձգպէ :

ԱՐ-

ԱՐՏԱՎԵՊՔ

Հեղեղ Գաբրիելեան։

Երէկ առ՛ի նախկին՝ լուսոյն՛ի փայլմանց
Ծագեալ ջերեսօք՝ ՛ի սկիզբըն կենաց,
՛Ի քայլ իւր ոտից՝ զըստուերք զոր տըպէք,
Ըստուերք մահական՝ ՛ի լթիկանց ջընջէք։
Ո՞վ կեանք մարդկային՝ ըզքէզ աշխարեմ,
Վիճակ քո ողորմ՝ ըզքեզ արտասուեմ.
Ջօրոց քո փոխէ՝ յարջնաթոյր Դամբան,
Երկկ կեանք կոչիւր՝ այսօր Մահ է այն։
Մանկան մատաղիւ՝ Օր իւր նախընծայ
Շընորհէ խոստանայ՝ Դար ադամանդեայ.
Բայց յետ ծընընդեան՝ մի միայն Դադաղ
Ցուցանէ ըզնա՝ աշխուն մանրամաղ։
Ո՛չ վարկպարագի՝ Մարդըս հոսանուտ
Նըման ասացաւ՝ Բիւրեղ բեկանուտ.
Երկոցուն պայման՝ նոյն է զըլխովին,
Մի միայն փըչման՝ որդիք երկոքին։ (*)

Գէորգ Օտեան Իշխալեցի։

Ոտանաւորիս միաքը՝ այս է.

Ճորով լեզ տղայական արենքը հասաւ
Աշխարքիս դուռը, տեսանես որ՝ խըճֆեր է։
Ու իր կեանքը սկըսելու առենը՝ երբոր իր
Երեսը լուսաւորված է արևուն առջև ճառագայթներէն, ու ոտքերու քայլը փոխելով՝
Շուք կընձգե գետնիս վրա, մահու շուքը՝ ետևէն գալով՝ ան առջի շուքը՝ անդադար կըջընջէ։ — Ո՞վ մարդկային կեանք, կողբամբու վրադ. ողորմելի է քու վիճակդ, քեզ կուլամ։ Քու Օրորոցդ քեզի կըփոխե կըդարձընէ սև դերեզմանիդ. երկկ կեանք կեանք կըսեինք, ամօր անունը՝ Մահ է։ — Մարմարիոնեայ սըմաղին առջի ծնած օրը՝ կըխոստանայ իրեն յաւիտենական կեանք մը։ Բայց ծնանելեն ետև՝ մեկ հատիկ Ճաղ մը՝ զինքը մանր մանր կըցընե։ — Ասանկ տկար ու անցաւոր մարդս՝ ԻՒվէ*էլի չըսվեցաւ նման՝ շուտ կոտրվող պիլօռի մը. ինչու որ՝ երկուքին վիճակն ալ՝ ամենևին նոյն է. երկուքն ալ՝ ծընած են բերնի փչելին։

(*) Ապակին, ու Ճամ կի՛ պիլօռէ դաւաթ, ները են, փչելով կը չինեն։

Ա՛ գործք՝ որ է պատմուճէն հիմակվան աւոնիս, տասնըհինգ օրը մէյմը կըտըպվի.

՛Ի ՎԵՆԵՏԻԿ ՛Ի ՎԱՆՆ ՍՐԲՈՑՆ ՂԱԶԱՐՈՍ,

Ո՛վ որ կուզէ տանել, Տառնազօր Ղուկասէն խանին քովը Պզախճի խոնուէի կոյ դիրք ծախօղ։ Հոն իր անունը գրել տայ վհարելով մէկ անգամ քառասուն դրաչ բոլոր տարվան համար։ Ամէնն մէկ էօսատ գալուն տասնըհինգ օր անգամ մը՝ ան խանութը խրկէ իր մարդը, առածը բան մը վճարելու կառնէ։